
FILMSKO-POGOVORNI VEČER OB 60-LETNICI ODPRTJA
MUZEJA NEEVROPSKIH KULTUR GORIČANE,
SEM, 8. OKTOBER 2024

Nadja Valentinčič Furlan

175

Muzej neevropskih kultur Goričane so kot dislocirano enoto Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) odprli v nedeljo, 27. septembra 1964, ob devetih zjutraj. Obiskovalci so si kot prvo razstavo lahko ogledali *Kulturno-zgodovinsko zbirko Kitajske*, ki ne spada samo med najbogatejše zbirke SEM, ampak jo spremlja tudi nenavaden obrat v interpretaciji njene provenience. V 20. stoletju je veljala zgodba Japonke Tsuneko Kondō Kawase – Marije Skušek, da je zbirko zbral njen oče, po letu 2012 pa je prevladala razlaga, da je večino predmetne dediščine zbral njen mož, mornariški častnik avstro-ogrške vojske Ivan Skušek ml. med konfinacijo v Pekingu v letih 1914–1920 (Čeplak Mencin 2012: 98–117).

Prvo povabilo v Muzej kultur Azije, Afrike, Amerike in Avstralije (Dokumentacija SEM)

Muzej neevropskih kultur v dvorcu Goričane, Goričane pri Medvodah, 1997
(Dokumentacija SEM)

Muzej Goričane je v naslednjih desetletjih predstavljal kulture Azije, Afrike, Amerike in Avstralije ter v obdobju, ko potovanja še niso bila tako razširjena kot danes, svetovnega spleta pa še niso iznašli, mnogim obiskovalcem predstavljal okno v svet. Uradno je deloval do leta 2001, ko so bile zunajevropske zbirke preseljene v depo v Škofjo Loko in potem v matični muzej, ki se je leta 1997 preselil na Metelkovo ulico 2. Ob 60-letnici vzpostavitve muzeja smo zaradi njegovega velikega pomena v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja v SEM pripravili filmski program z obujanjem spominov na razstave, spremljevalne dejavnosti in glavne akterje muzeja v Goričanah. Vzporedni motiv je bil, da obenem pridobimo tudi nove vpoglede v goričansko obdobje, ki še ni dovolj raziskano. Uro pred začetkom filmskega večera so si obiskovalci lahko ogledali občasno razstavo *Azija sredi Ljubljane: Življenje Skuškovske zbirke*, po kateri je vodila ena od avtoric, dr. Helena Motoh iz Znanstvenoraziskovalnega središča Koper (glej članek o tej razstavi v naslednjem razdelku na straneh 195–200).

Filmsko-pogovorni večer je potekal v dvorani upravne hiše SEM. Kustodinja Oddelka za trajnostni razvoj in skupnostne prakse dr. Tina Palaić je predstavila Muzej neevropskih kultur Goričane, kontekst neuvrčenosti in glavna protagonistka: tedanji direktor SEM dr. Boris Kuhar je zasnovo dislocirani oddelek in njegov program ter skrbel za kroženje razstav in prikazovanje filmov, kustodinja za zunajevropske kulture dr. Pavla Štrukelj pa je postavljala razstave, pisala kataloge in pripravljala vodstva. Po kratkem nagovoru direktorice SEM Natalije Polenec smo se posvetili filmom. Kustodinja za etnografski film dr. Nadja Valentinčič Furlan sem pripravila program treh filmov, ki so bili na različne načine povezani z muzejem Goričane in so osvetljevali njegovo delovanje.

Vznemirljivi začetki: leta 1964 sta novi ravnatelj Boris Kuhar in kustodinja za neevropske zbirke Pavla Štrukelj sodelovala z zakoncema Bebler pri pripravi razstave indonezijske zbirke (Dokumentacija SEM).

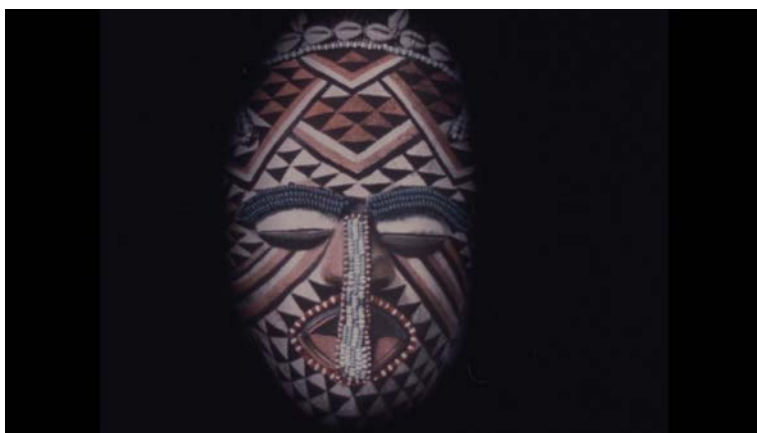
Boris Kuhar je bil v središču pozornosti filmskega programa kot avtor filmov in začetnik snemanja v slovenskih muzejih, ki je filmske projekcije vključeval v obrazstavne programe in skrbel, da so bile razstave dobro predstavljene na Televiziji Ljubljana. O vsem tem ter o vzpostavitvi muzeja Goričane, popotovanjih po afriških državah in pridobivanju afriških zbirk pripoveduje v portretnem filmu *Boris Kuhar, 1929–2018*. Intervju sva leta 2011, preden je v sklopu mednarodnega festivala *Dnevi etnografskega filma* prejel plaketo Nika Kureta za prispevek k razvoju slovenske vizualne etnografije, pri njem doma v Preski pri Grosupljem posnela z etnologom in kulturnim antropologom Urhom Vrenjakom. Film sem zmontirala leta 2020, po zaprtju razstave *Poklon Borisu Kuharju* (SEM, maj–december 2019).¹ Kuharjevo pripoved dopolnjujejo fotografije iz njegovega osebnega arhiva, muzejske dokumentacije in arhiva Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter odlomki iz filmov v produkciji muzeja in Televizije Ljubljana, ki je prijazno dovolila njihovo uporabo. Boris Kuhar je bil namreč pred prihodom v muzej pet let (1957–1962) zaposlen na Televiziji Ljubljana, kjer je sodeloval pri vzpostavljanju programske sheme in zasnoval prvi dokumentarni etnološki film *Borovo gostüvanje* (1958) ter mnoge oddaje kulturne, dokumentarne in mladinske redakcije. Tedaj se je naučil tudi veččin snemanja, ki jih je od decembra 1961 uporabljal na potovanjih po Afriki, od julija 1963 pa tudi med terenskimi raziskavami po Sloveniji in na Tržaškem. S potopisnimi oddajami za serijo *S kamera po svetu* je tudi v času zaposlitve v muzeju nadaljeval sodelovanje s Televizijo Ljubljana, ki je leta 1991

1 <https://www.etno-muzej.si/sl/razstave/poklon-borisu-kuharju>.

iz regionalnega programa Jugoslovanske radiotelevizije postala sestavni del samostojne Radiotelevizije Slovenija (več v Valentinčič Furlan 2019).

Kot drugi film smo si ogledali kratek filmski zapis z naslovom *Afriške maske*, katerega avtor je predvidoma Boris Kuhar. Konec leta 2023 sta kustosa dokumentalista Miha Špiček in Blaž Verbič v arhivu muzeja Goričane odkrila osem 16-mm dokumentarnih filmov o zunajevropskih kulturah, v začetku leta 2024 pa sta v zapuščini Borisa Kuharja našla koščke 16-mm filmskih trakov. Po digitalizaciji v Slovenski kinoteki sem filmske odrezke identificirala kot ostanke Kuharjevih potopisnih oddaj televizijske serije *S kamero po svetu*, mojo pozornost pa je pritegnil enominutni prikaz afriških mask, ki so posnete s približevanji (zoomi) v izrezih elipsaste oblike z zatemnjeno okolico, kadri pa so dinamično zmontirani.

178

Fotograma iz filma z delovnim naslovom *Afriške maske*
(digitalizirani film in fotograma hrani Kustodiat za etnografski film)

S kustosom za afriške in ameriške zbirke dr. Markom Frelihom in kustosom dokumentalistom Blažem Verbičem² jih nismo uspeli povezati niti s Petkovskovimi afriškimi maskami iz zbirke SEM niti s Foitovo zbirko v Muzeju Velenje. Slednje je potrdila tudi na filmskem večeru prisotna direktorica Muzeja Velenje Tanja Verboten, ki smo ji digitalizirani posnetek že prej poslali na vpogled. Kustodinja Brigita Rajšter iz Koroškega pokrajinskega muzeja je po ogledu fotogramov prav tako ocenila, da ne gre za maske iz njihove zbirke Franca Tretjaka. Film o nedvomno zelo zanimivih maskah smo si ogledali tudi z namenom, da bi izvedeli kakšen nov podatek o vsebini, času in kraju nastanka ter navsezadnje tudi o avtorstvu. Ni nujno, da so posnetki dokumentirali razstavo v Goričanah niti da so nastali na enem od Kuharjevih potovanj; možno je tudi, da gre za posnetke fotografij mask iz kakšne monografije. Ker Kuhar v besedilu avtorske oddaje *Tisočletja črnske umetnosti* (1966) navaja fotografije afriške umetnosti in mask britanskega antropologa in kuratorja Williama Bullerja Fagga (1914–1992), sem v muzejski knjižnici pregledala Faggove knjige, vendar posnetki mask ne izvirajo iz nobene od njih. V naslednjih letih bomo v SEM sistematično uredili Kuharjevo zapuščino, tudi več deset metrov njegovih knjig, in morda odkrili slikovne vire tega filma. Poleg tega smo film objavili na spletni strani muzeja z nagovorom gledalcem v slovenskem in angleškem jeziku z upanjem, da bo morda kdo prepoznal posnete maske.³

Zadnji prispevek filmskega večera sem izbrala iz bogatega arhiva Televizije Slovenija. Za članek *Televizijske oddaje in prispevki o razstavah Muzeja neevropskih kultur Goričane* v tematski številki *Glasnika SED* (Valentinčič Furlan 2024) sem s pomočjo Službe za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija identificirala pet oddaj in 59 prispevkov o muzeju Goričane in razstavah zunajevropskih kultur iz obdobja 1963–1990. Za ogled na filmskem večeru se mi je zdel najbolj značilen 13-minutni prispevek novinarke Vide Zei (ponekod je navedena kot Vida Jovanović) o razstavi **Predkolumbijska umetnost Peruja** v oddaji **Kulturne diagonale**, ki je bil objavljen 12. septembra 1977. V njem je Pavla Štrukelj pojasnila vsebino in strukturo gostujoče razstave, Boris Kuhar pa idejo razstav ciklusa neuvrčenih, ki sta ga začela leta 1976, iztekel pa se je deset let kasneje. Na pridevnika ‘nerazvite’ in ‘eksoične’ kulture se je odzval s kritiko etnocentrizma, ki je bil oziroma je še vedno prisoten v slovenski družbi.

Potem je besedo prevzela Tina Palaić, ki je pokazala serijo fotografij o delovanju muzeja Goričane in prisotne spraševala po spominih na razstave, programe, kustodinjo, direktorja in obiskovalce. Gospa Marinka Oblak je prinesla tudi nekaj gradiva iz zapuščine svoje tete Pavle Štrukelj: fotografije, vabila, razstavne kataloge, izrezane časopisne članke in različne zapiske. Zame je bila na primer novost, da sta Kuhar in Štrukelj v Goričanah prirejala tudi koncertne večere s klasično glasbo, kot so dokazovali vabila in programi v gradivu gospe Oblak. Plakat iz Kuharjevega arhiva pa dokazuje, da je v gradu Goričane 22. julija 1980 gostovala tudi Marodićeva satirična komedija *Deseta umetnost ali kako goljufati državo* v izvedbi Šentjakobskega gledališča. To se vklaplja v Kuharjeve demokratične pristope z upoštevanjem želja ljudi, v tem primeru prebivalcev Goričan in Medvod. Podobno je namreč na Televiziji Ljubljana v sklopu oddaje *TV pošta* v letih

² Pred zaposlitvijo v SEM je bil v Muzeju Velenje med drugim odgovoren prav za Foitovo zbirko.

³ <https://www.etno-muzej.si/sl/novice/prepoznate-te-afriške-maske>,

<https://www.etno-muzej.si/en/novice/do-you-recognize-these-african-masks>.

1959–1961 obiskoval gledalce po Sloveniji, spodbujal nastajanje TV klubov in gledalce spraševal, kaj menijo o programu in kaj bi še želeli gledati na slovenski televiziji⁴ (Boris Kuhar, 1929–2018; Valentinčič Furlan 2019: 161).

Žal nihče ni prinesel ali se spominjal katalogov o razstavah *Kulture neuvrščenih: Kultura Kube in Islamska umetnost Egipta* (1979), *Kulture neuvrščenih* (1979) in *Iz zakladnice kultur neuvrščenih* (1984). Gledalci so se spominjali predvsem nekaterih presežkov, na primer Skuškovske zbirke in gostujoče razstave *El Dorado, zlato iz Kolumbije predšpanske kulture od 1. do 16. stoletja* (1981). Ker bi bilo zavarovanje zlatih artefaktov predrago za muzej, so razstavo varovali pripadniki tedanje milice. Ob tem je Kuharjeva hčerka Mateja Logar povedala, da je tedaj policija od Borisa Kuharja zahtevala, da si omisli revolver in orožni list, ki ju je spet odkrila po njegovi smrti, ko je pospravljala hišo in pripravljala arhivsko, predmetno in knjižno gradivo za predajo SEM. Drugi gledalci so se spominjali tudi bogatih spremljevalnih programov – ogledov filmov, prikazov indonezijskega gledališča in delavnic izdelave japonske ikebane, ki jih je Klara Kos, žena veleposlanika na Japonskem Franca Kosa, vodila med letoma 1958 in 1962 (Palaić 2023: 147, 158).

Večera se je udeležilo dvajset gledalcev. Njihovo sporočilo je bilo, da imajo lepe spomine na razstave in dogodke v Goričanah in da si želijo ponovno videti naše bogate zbirke z drugih celin na razstavah Slovenskega etnografskega muzeja. Po drugi strani pa se kustosi, dokumentalisti in bibliotekarji čutimo še bolj zavezani, da v naslednji petletki dobro preučimo obširno zapuščino dr. Borisa Kuharja in arhiv Muzeja neevropskih kultur Goričane ter natančneje izpišemo ta del zgodovine najstarejše etnološke ustanove na Slovenskem.

REFERENCE

ČEPLAK MENCIN, Ralf

2012 *V deželni nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba /*cf.

PALAIĆ, Tina

2023 *Etnološki vidiki zbiralnih politik in predstavljanj zunajevropskih zbirk v Sloveniji iz obdobja 1960–1990* (doktorska disertacija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta). Ljubljana: [Tina Palaić].

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja

2019 Boris Kuhar in etnološki film. *Etnolog* 29: 159–183.

2024 Televizijske oddaje in prispevki o razstavah Muzeja neevropskih kultur Goričane. *Glasnik SED* 64(1): 28–42.

FILMOGRAFIJA

Afriške maske, avtor predvidoma Boris Kuhar, barve, nemo, 1 min.

Boris Kuhar, 1929–2018, zamisel, raziskava in montaža Nadja Valentinčič Furlan, posnela Urh Vrenjak in Nadja Valentinčič Furlan, produkcija Slovenski etnografski muzej, 2020, barve, zvok, 33 min., <https://www.>

⁴ V prvih letih 'televizijske revolucije' so Slovenci lahko spremljali samo ljubljanski program, saj televizijske antene še niso 'lovile' tujih programov. Televizija Ljubljana je vzpostavljala mrežo oddajnikov po Sloveniji in spodbujala slovensko elektronsko industrijo, da izdelata čim več televizijskih sprejemnikov, vendar proizvodnja prva leta enostavno ni dohajala povpraševanja.

etno-muzej.si/en/digitalne-zbirke/filmografija/boris-kuhar-1929-2018.

Kulturne diagonale, 12. 9. 1977, KF 11082/1: **Predkolumbijska umetnost Peruja**, avtorica Vida Zei, produkcija TV Ljubljana, barve, zvok, 13 min.

Tisočletja črnske umetnosti, 13. 12. 1966, KF 4523 (T 5642): avtor Boris Kuhar, produkcija TV Ljubljana, čb, nemo, 31 min. (ohranjenih je 16 minut filmskih posnetkov iz Afrike, studijski del oddaje pa ne)